

Наталія КОВТУН

Доктор філософських наук, професор, завідувачка кафедри філософії та політології Житомирського державного університету імені Івана Франка

Досвід морально-духовного виховання і життєздатність етнічних спільнот, націй і держав

Ситуація в геополітичній, соціально-економічній, світоглядно-духовній сфері існування сучасної цивілізації ставить перед людством цілу низку кардинальних викликів. Всі вони тісно пов'язані з морально-духовним вибором як окремої людини, так і великих і малих соціальних спільнот. Насамперед, до них належить питання: залишатись людиною, чи втратити людську гідність і подобу в умовах тотальної навали фізичного та інформаційного насильства, тортур і вбивств? Змиритись із втратою мільйонами людей роботи та засобів до існування, чи ставити питання про «ненажерливість» владних плутократів і власників транснаціональних корпорацій, які у прискореному темпі замінюють людей на автоматизовані системи, роботів чи ШІ?

Як у таких умовах виховувати дітей і зробити їх життєздатними у світі, де домінуючим фактором буття людини стає не право та моральні цінності, а «право сильного»? Відповідаючи на ці запитання, ми знову повертаємось до морально-духовного виховання сучасної людини. Але тут відразу слід уточнювати: виховання кого? Хто зробив цей світ таким: мільйони простих людей чи насамперед еліти?

У контексті цього доречним є звернення до концепту «виклику-і-відповіді» Арнольда Тойнбі, обґрунтованому у його фундаментальній 12-томній праці «Дослідження історії» (1934–1961). Згідно з ним, етноси, народи, держави та цивілізації залишаються життєздатними лише до того моменту, поки вони можуть боротися з різними типами викликів: екологічними та кліматичними загрозами, посухами, зледенінням, агресією з боку завойовників, деструктивними процесами всередині самих держав і соціальних спільнот,

насамперед крайніми формами соціальної несправедливості або майнової нерівності.

Можна тисячі разів казати, що «події 25 жовтня 1917 року в Петрограді — це «жовтневий переворот», і що «якобінська диктатура у Франції — це абсолютне зло». При цьому можна звинувачувати більшість громадян цих держав у недалекоглядності, прихильності до популізму та демагогії. Але з позиції здорового глузду слід поставити запитання: чому громадяни Російської імперії і французького королівства не захистили від революціонерів свою «законну» владу? І цілком очевидною є відповідь, що зазначені держави перебували в ситуації глибокого духовного та морального занепаду, вони фактично «згнили зсередини». А тому не було кому їх захищати.

Подібне внутрішнє руйнування суспільств і держав характеризується глибокою іманентною духовною деградацією політичних, економічних, мистецьких і навіть релігійних еліт. І чи бачимо ми це сьогодні? — Відповідь більш ніж очевидна. Саме еліти як творча меншість задають напрямок еволюції держав і цивілізацій і формують духовні смисли та цілі цього розвитку.

У зв'язку з цим постає закономірне питання: що робити? Відповідь на нього потребує системних наукових досліджень. Однак вже зараз можна запропонувати щонайменше два механізми вирішення означених проблем.

1. Виховувати молоде покоління на основі морально-духовних цінностей — як у світському середовищі, так і в релігійній сфері.

У контексті цього доцільним є впровадження курсів «Етики» чи «Християнської етики» в український освітній процес. При цьому батьки можуть обирати один із цих курсів. Відповідаючи відразу на закиди про відокремлення церкви та держави згідно з законодавством України, зауважу, що ця ідея в її крайній реалізації шкодить європейській цивілізації. Це уповні засвідчив крах політики мультикультуралізму в країнах західної цивілізації. У зв'язку з цим доречно звернутися до останніх заворушень у Франції, Італії, Бельгії, в яких беруть участь переважно представники ісламської спільноти.

Зверніть увагу, наскільки ідейно та духовно мотивованими є представники мусульманської Умми в країнах прибуття. Для них на рівні іманентних переконань властиве розуміння про діалектичну єдність морального та духовно-релігійного виховання в межах

правових норм Шаріату. В такій ситуації відсутність обстоювання європейцями власного християнського типу культурної і релігійної ідентичності є прямою дорогою до незворотного знищення їх усталеного цивілізаційного середовища.

2. Ставити жорсткі критерії до морального образу та репутації політичних, економічних, духовних еліт, які у будь-якому суспільстві мають бути зразком для молодого покоління. Для прикладу можна навести цілу низку «репутаційних катастроф», які в останні роки призвели до унормування абсолютно аморальних і часто незаконних соціальних практик у різних сферах лідерства через механізми розширення «вікна Овертона».

Зокрема звернемось до політичного образу та репутації президента США Дональда Трампа. Ще чотири роки тому важко було уявити, що на цій посаді опиниться особа, яка має декілька вироків за «сексуальні злочини», замішана у скандалі щодо «файлів Епштейна», яка декілька разів оголошувала про власне банкрутство, невпинно говорить неправду, ображає своїх виборців і обсміює ветеранів, які захищали американську державу та ін. [1; 2; 3].

Так само знизились стандарти й щодо економічних еліт. Зокрема Ілон Маск, найбагатша людина світу, дозволяє собі антисемітські, пронацистські висловлювання, показує нацистські привітання на інавгурації президента, відкрито вживає наркотики та спонукає до цього менеджмент своїх компаній [4; 5]. Подібні практики дуже шкодять бізнесу. І ще декілька років тому Маск був би позбавлений акціонерами та інвесторами усіх посад у своїх компаніях.

Якщо взяти духовну сферу, то тут ситуація не краща. У християнському світі активно оприлюднюються факти про педофілію у середовищі духовенства практично усіх без винятку конфесій. А в країнах ісламської традиції досі поширені огидні практики «судів честі» та феномен «танцюючих хлопчиків» [6; 7].

Загалом виживання сучасного людства, насамперед європейської цивілізації, існування якої базується на християнській традиції, прямо залежить від збереження і виховання у молодого покоління морально-духовних цінностей. І цей процес залежить не тільки від сімейного виховання, а й від цілеспрямованої державної політики, зокрема у площині упровадження в шкільні програми навчальних курсів «Етики» чи «Християнської етики». Інший важливий фактор збереження

соціальної стабільності та досягнення суспільного блага — дотримання у будь-якому суспільстві жорстких критеріїв до морального образу та репутації політичних, економічних, духовних еліт.

Література:

1. Суд підтвердив вирок Трампа у справі про приховані платежі порнозірці. *Forbes Ukraine*. 17 грудня 2024. URL: https://forbes.ua/news/sud-pidtverdiv-virok-trampa-u-spravi-pro-prikhovani-platezhi-pornozirtsi-17122024-25612 (дата звернення: 21.10.2026).

2. Трамп виплатив Е. Джин Керролл понад $ 5,6 млн за рішенням суду у справі про сексуальне насильство та наклеп. *Юридична газета.* 15 липня 2026. URL: https://yur-gazeta.com/golovna/tramp-viplativ-e-dzhin-kerroll-ponad-56-mln-za-rishennyam-sudu-u-spravi-pro-seksualne-nasilstvo-ta-n.html (дата звернення: 24.10.2026).

3. Трамп опублікував ШІ-відео, в якому він із короною на голові скидає нечистоти на учасників протесту «No Kings». *Юридична газета.* 19 жовтня 2025. URL: https://sud.ua/uk/news/video/344055-tramp-opublikoval-ii-video-na-kotorom-on-s-koronoy-na-golove-sbrasyvaet-nechistoty-na-uchastnikov-protesta-no-kings (дата звернення: 15.09.2026).

4. Ілон Маск потрапив в антисемітський скандал. *УНІАН.* 16.11.23. URL: https://www.unian.ua/world/ilon-mask-potrapiv-v-antisemitskiy-skandal-12457869.html (дата звернення: 24.10.2026).

5. On the Campaign Trail, Elon Musk Juggled Drugs and Family Drama. *The New York Times.* 30 травня 2025 року. URL: https://www.nytimes.com/2025/05/30/us/elon-musk-drugs-children-trump.html (дата звернення: 11.09.2026).

6. Опубліковано звіт про масові випадки педофілії в Католицькій церкві Франції. *Дзеркало тижня.* 05 жовтня, 2021. URL: https://zn.ua/ukr/WORLD/opublikovanij-zvit-pro-masovi-vipadki-pedofiliji-v-katolitskij-tserkvi-frantsiji.html (дата звернення: 21.10.2026).

7. Pakistan ‘honour’ killing: Why clerics’ call may fall on deaf ears. *BBC News.* 15 червня 2016. URL: https://www.bbc.com/news/world-asia-36542285 (дата звернення: 24.10.2026).